

5. Voronkova, V. 2018. *Filosofiya [Philosophy]*. Kyiv: VD «Professional».
6. Kozlovets, N. 2017. *Fenomen natsional'noyi identychnosti: vyklyky hlobalizatsiyi [The phenomenon of national identity: the challenges of globalization]*. Zhytomyr: View at ZHDU them. I. Franka.
7. Kucera, T.M., 2018. Problemy formuvannya sotsiokul'turnoyi konsolidatsiyi: sotsial'no filosof's'kyy analiz [Problems of formation of socio-cultural consolidation: socio-philosophical analysis]. *New paradigm*, 98, pp. 133–139.
8. Melnyk, V.V., 2018. Formuvannya moral'no-svitohlyadnykh i kul'turnykh zasad natsional'noyi samosvidomosti ukraïns'koho narodu [Formation of the moral-ideological and cultural fundamentals of national consciousness of the Ukrainian people]. *Gilea: scientific bulletin*, 58 (3), pp. 315 – 326.

В статті розглянуті питання формування політичного свідомості та його вплив на формування політичної культури, політичного поведіння та діяльності, національного свідомості в сучасному українському суспільстві. Авторами встановлено, що політичне свідомість представляє собою складне, багаторівневе, суперечливе явище, обумовлене історичними, соціально-економічними, соціокультурними факторами. Без підвищення рівня політичної активності громадян неможливо вивести економіку з кризи, не закласти основи правового державства та громадянського суспільства, не можна бути і речи про становлення в її середі нового типу політичної культури, орієнтованої на розвиток демократичного суспільства. Політичне свідомість та політична культура мають значний вплив на політичне життя суспільства, визначаючи напрями політичної діяльності різних громад, партій, громадсько-політичних рухів та індивідів.

Ключові слова: політичне свідомість, політична психологія, політична культура, політичне поведіння, національне свідомість.

The article deals with the formation of a new type of political consciousness and its influence on the formation of political culture, political behavior and activities, national consciousness in modern Ukrainian society. Political consciousness is a complex, many structural, controversial phenomenon, conditioned by historical, socio-economic, socio-cultural factors. Political consciousness and political culture bring us closer to understanding the atmosphere of political life, specific and unique in every country of political culture. Without it, it is impossible to understand why a certain number of individuals choose one or the same political orientation, a model of political behavior, why political institutions of the same type act differently and are perceived differently in different countries, which is a reflection of a certain national mentality. Without raising the level of political activity of citizens it is impossible neither to withdraw the economy from the crisis, nor to lay the foundations of the rule of law and civil society, there can be no question of the emergence in its environment of a new type of political culture oriented towards the development of a democratic society. Political consciousness and political culture have a significant influence on the political life of society, determining the direction of political activity of different communities, parties, social and political movements and individuals.

Key words: political consciousness, political psychology, political culture, political behavior, national consciousness.

УДК 159.955:373.5.011.3-052]:004(045)
DOI 10.31339/2413-3329-2019-1(9)-142-145

Калініна Лариса Вадимівна,
кандидат педагогічних наук, професор,
Кадашук Анна Романівна,
магістр,

Житомирський державний університет імені І. Франка, м. Житомир

ФОРМУВАННЯ ВМІНЬ КРЕАТИВНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ СТАРШОЇ ШКОЛИ НА ОСНОВІ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Стаття присвячена дослідженню особливостей формування вмінь креативного мислення учнів старшої школи на основі інтерактивних технологій. Констатовано, що креативність є однією з ключових компетентностей у концепції Нової української школи, яка зумовлює необхідність розвитку в учнів умінь креативного мислення. З метою доведення ефективності використання інтерактивних технологій для розвитку даного типу мислення авторами було проаналізовано підручники з англійської мови, рекомендовані Міністерством освіти і науки України. Результати показали, що в даних підручниках міститься недостатня кількість вправ інтерактивного характеру на розвиток умінь креативного мислення. У статті представлена поетапна методика формування креативних умінь з відповідними інтерактивними технологіями.

Ключові слова: Нова українська школа, креативність, креативне мислення, креативні вміння, інтеракція, інтерактивні технології.

Постановка проблеми. У сучасних умовах життя суспільство потребує креативних особистостей, саме тому молодь ХХІ ст. прагне створювати нові ідеї в різноманітних галузях, нетрадиційно та якісно вирішувати проблеми, розвивати здатність творчо підходити до будь-яких змін. Мова і мислення нерозривно пов'язані, їх зв'язок вже багато століть є джерелом дослідження мовознавства. Усі складні мисленнєві процеси протікають із залученням внутрішніх мовних процесів. Саме тому розвиток креативного мислення є надзвичайним важливим аспектом під час вивчення іноземної мови. Взаємодіючи один з одним у парах, групах, командах, учні не лише покращують рівень мови, а й розвивають вміння міжособистісного й групового спілкування у реальних життєвих ситуаціях, навчаються креативно вирішувати проблеми та готуються до майбутньої взаємодії із суспільством у якості громадянина з активною життєвою позицією. Сказане особливо важливо для учнів старшої школи, які стоять на порозі

вибору професії і до кінця навчання повинні продемонструвати свої креативні вміння в будь-яких ситуаціях реального життя, як того й вимагає Нова українська школа.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. У психологічній літературі існує ряд робіт, які висвітлюють тему особливостей та психологічних механізмів формування креативного мислення. У цьому напрямі працювали такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як О. Є. Антонова (дослідження понять креативності та обдарованості), Дж. Гілфорд (першим сформулював поняття креативності), Е. Торренс (складові та параметри креативності, етапи творчого процесу), Л. Віготський (психологічні основи творчої діяльності та креативного мислення), А. Г. Маслоу (сутність креативного мислення), К. Перлет, Ж. Піаже, Д. Перкінс, Р. Стернберг, К. Хеллер, Д. Ушаков, О. Матюшкін, О. Кульчицька, В. Штерн, Д. Богоявленська та інші. Однак, робіт, що стосуються

формування вмінь креативного мислення учнів старшої школи, недостатньо.

Мета статті: аналіз та висвітлення особливостей формування вмінь креативного мислення учнів старшої школи на основі інтерактивних технологій.

Результати дослідження. Згідно з Концепцією Нової української школи, одним із пріоритетних напрямів освіти в Україні є формування творчої, всебічно розвиненої особистості та створення особливих умов для розкриття талантів і здібностей учнів. Оновлені навчальні програми включають у себе орієнтацію на результат, а не на зміст навчання, компетентнісний підхід і формування наскрізних змістових ліній, що допомагають створити цілісну картину світу й формують в учнів креативне мислення і здатність застосовувати знання й уміння з різних предметів у реальних життєвих ситуаціях: «Здоров'я і безпека» (формування всесторонньо повноцінного члена суспільства, що веде здоровий спосіб життя), «Підприємливість та фінансова грамотність» (розвиток у молодого покоління кращого розуміння практичних аспектів економічних і фінансових питань), «Екологічна безпека та сталій розвиток» (формування екологічної свідомості та відповідальності) і «Громадянська відповідальність» (формування відповідального громадянина і члена суспільства).

Концепція Нової української школи також містить 10 ключових компетентностей, однією з яких є ініціативність, підприємливість та креативність, тобто вміння генерувати ідеї, прагнути втілити їх в життя з метою як власного добробуту, так і розвитку суспільства в цілому [1]. Як бачимо, у концепції Нової української школи одним із найважливіших елементів є креативність та креативне мислення.

Існує велика кількість точок зору на визначення поняття креативного мислення. Психолог Дж. Гілфорд визначав креативне мислення як відхід від стереотипного мислення, здатність до віддалених асоціацій та вміння знаходити нових способів та можливостей використання об'єктів [3]. А. Маслоу визначав креативність як творчу направленість, що властива всім від народження, проте часто втрачається під впливом середовища [7]. За психологом Е. Торренсом, креативне мислення включає в себе

підвищену чутливість до проблем навколишнього світу, до дефіциту або суперечності знань, а також дії, спрямовані на вирішення цих проблем, на основі висунення та перевірки гіпотез [13].

Російський вчений Л. С. Виготський виділяв креативне мислення як діяльність мозку людини, що спрямована не лише на створення нового об'єкта зовнішнього світу, але й нового образу в свідомості людини або дії [2].

Підсумовуючи точки зору вчених, під креативним мисленням ми, перш за все, розуміємо нестандартний спосіб мислення, за допомогою якого активізуються творчі здібності людини, здатність до продукування нових ідей та створення нових об'єктів, знаходження несподіваних способів вирішень проблем. Для розвитку такого мислення необхідні інноваційні методи і технології, які б стимулювали старшокласників до розвитку творчого мислення. Наш невеликий досвід роботи в школі засвідчив, що інтерактивні технології можуть стати ефективним засобом формування цього виду мислення: вони стимулюють учнів до пізнання нового в ході спільного обговорення, привчають до колективної праці, виробляють потребу вчитися один в одного, а також робити свій особистий внесок у готовий продукт.

Наші спостереження показали, що будь-який режим інтеракції в старшій школі демонструє, у загальному підсумку, креативність учнів у вигляді спільного проекту, вирішення проблеми тощо.

З метою аналізу особливостей використання інтерактивних технологій у формуванні креативного мислення в старшій школі, нами було проведено дослідження, у ході якого було проаналізовано підручники з англійської мови авторства Л. В. Калініної й І. В. Самойлюкевич (10-11 класи), О.Д. Карп'юк (11 клас) та Л. І. Морської (10 клас), а також рекомендовані Міністерством освіти і науки України підручники з англійської мови іноземних авторів, зокрема: *Opportunities* (Intermediate level) by Michael Harris, David Mower and Anna Sikorzynska; *Upstream* (Intermediate level) by Virginia Evans and Jenny Dooley; *Prime Time 4* by Virginia Evans and Jenny Dooley. Було підраховано кількість завдань на формування вмінь креативного мислення, з них виділені вправи інтерактивного характеру. Результати наведені в таблиці 1:

Таблиця 1

Аналіз підручників з англійської мови для учнів старших класів на предмет вправ з розвитку креативного мислення		
Автор/назва підручника	Вправи на формування креативного мислення	З них інтерактивного характеру
Л. В. Калініна, І. В. Самойлюкевич 10 клас	187	40 (18%)
Л. В. Калініна, І. В. Самойлюкевич 11 клас	109	20 (16%)
О.Д. Карп'юк 11 клас	160	38 (19%)
Л. І. Морська 10 клас	76	13 (15%)
<i>Opportunities</i> (Intermediate level)	170	65 (28%)
<i>Upstream</i> (Intermediate level)	265	100 (27%)
<i>Prime Time 4</i>	198	72 (27%)

Отримані результати показують, що більшість найпоширеніших у загальноосвітніх навчальних закладах підручників з англійської мови містять недостатню кількість інтерактивних вправ на формування креативного мислення. У

підручниках українських авторів вони в середньому становлять 17% загальної кількості вправ з говоріння та письма, а в підручниках іноземних авторів – 27%. Результати відображено на діаграмах (Рис. 1 і 2):

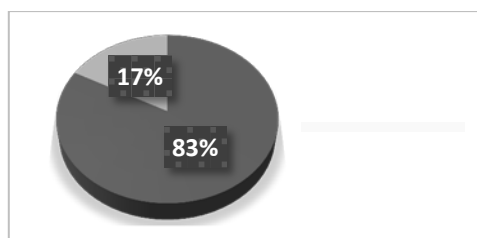

Рис. 1 Відсоткове співвідношення вправ у підручниках українських авторів

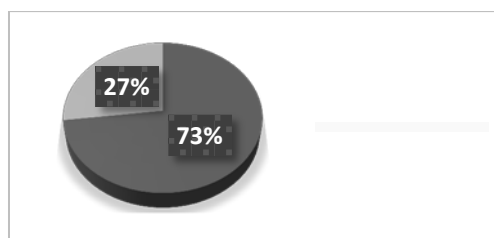

Рис. 2 Відсоткове співвідношення вправ у підручниках іноземних авторів

На жаль, автори підручників не подають достатнього комунікативного мінімуму, необхідного для створення інтеракції та

розвитку мовленнєвих умінь, що ускладнює роботу з формування інтерактивних умінь учнів старшої школи.

Для заповнення прогалин шкільних підручників з англійської мови ми розробили етапи формування креативних умінь із відповідними інтерактивними технологіями. Проілюструємо їх на прикладі теми "The World We Live in" (Світ, у якому ми живемо) в 11 класі. Першим режимом інтерактивного навчання є парний, який передбачає всього 2 партнера (наприклад: "Work in pairs and ask each other about...", "Role-play the dialogue", "In pairs, look at the picture and...") та груповий ("Make a group project", "Brainstorm in

groups"). У більшості випадків вправи базуються на вербальних або візуальних опорах, тобто супроводжуються або просто словесними вказівками, або ілюстраціями.

1. Парна інтеракція:

Технологія «Рибна кістка» (Fish Bone):

Task: In pairs think and decide on your steps to a successful traveller. Prove your point of view (мал. 3).

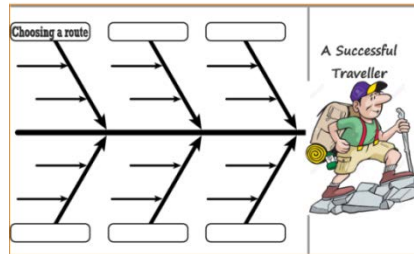

Рис. 3 Технологія «Рибна кістка»

2. Групова інтеракція.

Технологія «Креативна імпровізація» (Creative Improvisation):

Task: Group up. Read the beginning of the story and improvise its ending. At the edge of a forest, where a cliff overlooks an ocean, a couple of tall trees were talking in the dark late one night. One said, "May I ask you something?" "Certainly," said the other. "I know you all have been all over the world: in Canada, in Australia, in New Zealand etc. I, on the other hand... well, I have never been out of this forest. So my question is, What was it like for you in other places?" The other tree brought in its branches a bit to gather its thoughts. "Well, I'll tell you," it said. [14]

3. Командна інтеракція.

Технологія «Креативний дизайн» (Designing creatively):

Task: Team up with your friends and design a project of your conservation organization (name, logo, advertisement, booklet, business cards). Present your project to the jury. One team concentrates on the defense of European wildlife and endangered species. The second team concentrates on the defense of ocean ecosystems, including the prevention of water pollution.

Журі, яке обирається з представників кожної групи, виставляє бали за кожен проєкт. Від учнів вимагається не тільки знання комунікативних одиниць з теми, але й вмінь починати,

продовжувати або завершувати розмову, погоджуватись або не погоджуватись з думкою партнера, висловлювати свою точку зору, яка відрізняється від думок інших тощо.

4. Загальнокласова інтеракція.

Технологія «Звуки музики» (Sounds of Music): (Щебет птахів, звуки моря, шелест листя, стукіт сокири, грюкіт падіння, свист, грім, шум дощу, скрип дверей і т. д.)

Учні створюють колективну історію з опорою на серію звуків, як потрібно об'єднати в одну сюжетну лінію.

Task: Listen to the sound sequences and create a possible story about travelling or having rest in another country on their basis. Come up with the title of the story.

Висновок і перспективи подальших досліджень.

Вищесказане свідчить про актуальність досліджуваної нами теми й необхідність розробки ефективних методик формування вмінь креативного мислення учнів старшої школи під час вивчення іноземної мови за допомогою інтерактивних технологій. Наші експериментальні дані показали, що інтерактивні технології навчання є надзвичайно дієвим методичним засобом, що сприяє оволодінню іноземною мовою в світлі вимог Нової української школи.

Список використаних джерел

- 10 ключових компетентностей Нової української школи [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://school44.edukit.mk.ua/aktualjno/10_klyuchovih_kompetentnostej_novoi_ukrainskoi_shkoli/.
- Выготский Л.С. Психологические основы творческой деятельности // Свободное развитие личности школьника: Философские и психолого-педагогические основы образования / Сост. В. И. Аксенова, Р. Г. Карандашова. Ставрополь. СКИПКРО. 2000. 97 с.
- Гилфорд Дж. Структурная модель интеллекта/ Психология мышления/ Дж. Гилфорд. – Москва: Прогресс, 1965. – 75 с.
- Калініна Л. В. Англійська мова, 10-й рік навчання, профільний рівень / Л. В. Калініна, І. В. Самойлюкевич. – Київ: «Генеза», 2018. – 240 с.
- Калініна Л. В. Англійська мова. Your English Self 11 / Л. В. Калініна, І. В. Самойлюкевич. – Київ: «Наш Час», 2011. – 367 с.
- Карп'юк О. Д. Англійська мова: підручник для 11 класу загальноосвітніх навчальних закладів / Оксана Дмитрівна Карп'юк. – Тернопіль: Астон, 2011. – 296 с.
- Маслоу А.Г. Дальние пределы человеческой психики / А.Г. Маслоу ; пер. с англ. А.М. Татлыдаевой. – СПб.: Издат. группа «Евразия», 1997. – 430 с.
- Морська Л. І. Англійська мова, 10-й рік навчання, профільний рівень / Л. І. Морська. – Тернопіль: Астон, 2018. – 288 с.
- Навчальні програми з іноземних мов 10-11 класи [Електронний ресурс]. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/inozemni-movi-10-11-19.09.2017.pdf>.
- Evans V. Prime Time 4 / V. Evans, J. Dooley. – Newbury: Express Publishing, 2012. – 208 с.
- Evans V. Upstream. Intermediate / V. Evans, J. Dooley. – Newbury: Express Publishing, 2002. – 222 с.
- Harris M. Opportunities. Intermediate. Students' book / M. Harris, D. Mower, A. Sikorzynska. – Harlow: Longman, 2000. – 128 с.
- Torrance E.P. Guiding creative talent. Englewood Cliffs / E.P. Torrance. – NY.: Prentice-Hall, 1962. – 278 p.
- Two Trees Talking [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.stuartstories.com/activities/twotreestalking.html>.

References

- 10 klyuchovykh kompetentnostey Novoyi ukrains'koyi shkoly [10 key competences of the New Ukrainian school] [Electronic resource] — Mode of access: http://school44.edukit.mk.ua/aktualjno/10_klyuchovih_kompetentnostej_novoi_ukrainskoi_shkoli/.

2. Vugots'kyi L. S. (2000) Psikhologicheskiye osnovy tvorcheskoy deyatel'nosti/Svobodnoye razvitiye lichnosti shkolnika: filosofskiy i psikhologo-pedagogicheskiye osnovy obrazovaniya [Psychological basis of the creativity/Natural development of the pupil's personality: philosophical and psychologic-pedagogical background of education]/Compilers V. I. Aksenova, R. G. Karandashova. Stavropol. SKIPKRO. 2000. p. 97.
3. Gilford J. (1965) Struktumaya model intelekta/Psikhologiya myshleniya [The structural model of the intelligence/Psychology of thinking/Mental psychology] / - Moscow: Progress, 1965, 75 p.
4. Kalinina L. V. Samoylyukevych. I. V. Angliyska mova, 10-y rik navchannya, profilnyy riven' [English, 10th year of studying, profile level] / Kyiv: «Geneza», 2018, 240 p.
5. Kalinina L. V. Samoylyukevych. I. V. Angliyska mova. Your English Self 11 [English. Your English Self 11]/ Kyiv: Nash Chas, 2011, 367 p.
6. Karpjuk O. D. Angliyska mova: pidruchnik dlya 11 klasy zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv [English: manual for 11th form of educational institutions of general education]/ Ternopil: Aston, 2011, 296 p.
7. Maslow A. G. Dalniye predely chelovecheskoy psikhiki [Distant bounds of the human psyche]/ A. G. Maslow; transl. from English by A. M. Tatlydaeva. – SPb.: Publishing Group «Eurasia», 1997, 430 p.
8. Morska L. I. Angliyska mova, 10-y rik navchannya, profilnyy riven' [English, 10th year of studying, profile level]/ L. I. Morska. – Ternopil: Aston, 2018, 288 p.
9. Navchalni programy z inozemnykh mov 10-11 klasy [School curriculum of Foreign Languages for 10-11th forms] – 2017. – Mode of access: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/inozemni-movi-10-11-19.09.2017.pdf>.
10. Evans V. Prime Time 4 / V. Evans, J. Dooley. – Newbury: Express Publishing, 2012. – 208 c.
11. Evans V. Upstream. Intermediate / V. Evans, J. Dooley. – Newbury: Express Publishing, 2002. – 222 c.
12. Harris M. Opportunities. Intermediate. Students' book / M. Harris, D. Mower, A. Sikorzhyńska. – Harlow: Longman, 2000. – 128 c.
13. Torrance E.P. Guiding creative talent. Englewood Cliffs / E.P. Torrance. - NY.: Prentice-Hall, 1962. – 278 p.
14. Two Trees Talking [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://www.stuartstories.com/activities/twotreestalking.html>

Статья посвящена исследованию особенностей формирования умений креативного мышления учащихся старших классов на основе интерактивных технологий. Констатируется, что креативность является одной из ключевых компетенций в концепции Новой украинской школы, что обуславливает необходимость развития у учащихся умений креативного мышления. С целью доказательства эффективности использования интерактивных технологий для развития данного типа мышления авторами были проанализированы учебники по английскому языку, рекомендованные Министерством Образования и Науки Украины. Результаты показали, что в данных учебниках содержится недостаточное количество упражнений интерактивного характера на развитие умений креативного мышления. В статье представлена поэтапная методика формирования креативных умений с соответствующими интерактивными технологиями.

Ключевые слова: новая украинская школа, креативность, креативное мышление, креативные умения, интеракция, интерактивные технологии.

The article deals with one of the main competences of a New Ukrainian School – the development of creative thinking. The authors analyse modern works on the problem given, study the peculiarities of senior learners creative thinking skills on the basis of interactive techniques and come to the conclusion of the modern society's needs of creative personalities of the 21st century who strive to create new ideas in various fields and solve problems in an unconventional and qualitative way. It is established that senior learners acquire a good level of language competence, have a definite speech experience, gain the skills of communication and can work in groups. By creative thinking the authors understand the non-standard way of thinking, which activates the creative abilities of a senior learner, the ability to produce new ideas and create new products. It is stressed in the article that the authors believe that interactive techniques may be effective for the development of the creative thinking skills because by interacting with each other in pairs, groups or teams, students do not only improve the level of language, but also develop the skills of interpersonal and group communication in real life situations, learn to solve pedagogical problems creatively and prepare for future interaction with potential secondary school learners. The article features the results of the Ukrainian and foreign authors' English textbooks, recommended by the Ministry of Education and Science of Ukraine. The obtained data showed that the textbooks contain insufficient number of interactive techniques as well as insufficient communicative minimum for the development of creative thinking skills of senior learners. The article focuses on the characteristics of interactive techniques in different modes, which correspond to certain stages of creative thinking formation.

Key words: New Ukrainian School, creativity, creative thinking, creative skills, interaction, interactive technologies.

УДК 159.955:37.011.3-057.874(045)

DOI 10.31339/2413-3329-2019-1(9)-145-148

Кузьма-Качур Марія Іванівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,

Бейко Людмила Василівна,

студент,

Мукачівський державний університет, м. Мукачеве

ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті проаналізовано погляди та розглянуто основні напрямки психолого-педагогічних досліджень зарубіжних та вітчизняних науковців щодо розвитку проблеми формування критичного мислення молодших школярів. Обґрунтовано актуальність та зростання інтересу до означеної проблеми у зв'язку з упровадженням Концепції Нової української школи в освітній процес.

Ключові слова: критичне мислення, погляди науковців на формування критичного мислення у молодших школярів.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство – це період високих технологій, що потребує від освіти формування компетентної, творчої та активної особистості. Нині можна визнати, що причиною гальмування демократичного розвитку суспільства є

не готовність молодих людей до свідомої участі в цьому процесі, нездатність самостійно і критично осмислювати складності реального життя. Наявність чи відсутність вищезгаданих рис впливає певною мірою на розвиток усіх сфер діяльності країни.